

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Νικολάου Μπερδιάεφ, Πνεῦμα καὶ Ἐλευθερία. Δοκίμιον χριστιανικῆς φιλοσοφίας. μεταφρασθὲν ἐκ τῆς γαλλικῆς ὑπὸ Μητροπολίτου Σάμου Εἰρηναίου. Ἀθήναι 1952 (σελ. 368).

Μετὰ τὴν πρὸ διετίας ὑπὸ τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἔκδοσιν τῆς ὑπὸ τοῦ Σεβ. Εἰρηναίου φιλοπονηθείσης μεταφράσεως τοῦ «περὶ τοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου» ἔργου τοῦ διασημοτέρου τῶν συγχρόνων χριστιανῶν φιλοσόφων Ν. Μπερδιάεφ, ἢ Α. Σ. προέβη κατ' αὐτὰς εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς μεταφράσεως καὶ τοῦ ἔργου τούτου τοῦ αὐτοῦ φιλοσόφου, εἰς δέκα κεφάλαια πραγματευομένου περὶ σπουδαιότητων φιλοσοφικοδρησκευτικῶν θεμάτων, τὰ ὅποια τὰ : πνεῦμα καὶ φύσις, σύμβολον, μῦθος καὶ δόγμα, ἡ ἀποκάλυψις, ἡ πίστις καὶ οἱ βαθμοὶ τῆς συνειδήσεως, ἡ ἔλευθερία τοῦ πνεύματος, τὸ κακὸν καὶ ἡ ἀπολυτρώσις, ὁ Θεός, ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁ Θεάνθρωπος, ὁ μυστικισμὸς καὶ ἡ πνευματικὴ ὁδός, ἡ θεοσοφία καὶ ἡ γνῶσις, ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις καὶ τὸ ἔσχατολογικὸν πρόβλημα, καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ὁ κόσμος.

Ἀμφότερα τὰ φιλοσοφικὰ ταῦτα ἔργα τοῦ Μπερδιάεφ ἐπιχέουσι φῶς εἰς πάντα τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς Ἱστορίας καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἡ ἔλευθερία, ὁ ἄνθρωπος, ὁ Θεός, τὸ ἀπολυτρωτικὸν τοῦ Κυρίου ἔργον ἐρευνῶνται ἐν αὐτοῖς κατὰ τρόπον βαθύτατον, ἀλλὰ καὶ ὄλως πρωτότυπον, ὥστε τὰ πορίσματα τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως τοῦ συγγραφέως νὰ παράγουν πλήρη τὴν ἱκανοποίησιν πάσης φιλελεύθερου ψυχῆς. Πᾶσαι αἱ ἀξίαι τοῦ πολιτισμοῦ καὶ αἱ πνευματικαὶ δημιουργίαι ἱεραρχοιοιοῦνται ἐντελῶς ὑπὸ τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, τὸ πλήρωμα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη δὲ αὕτη, σταυρουμένη ἔκουσίως ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, δὲν περιορίζεται εἰς τὴν ἀπλὴν δικαίωσιν τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ μεταβαίνει καὶ συνεχίζεται εἰς τὴν Ἀνάστασιν, ἐντὸς τῆς ὁποίας θριαμβεύει ὁ Χριστὸς ὡς νίκη κατὰ τοῦ κακοῦ καὶ τοῦ θανάτου. Οὕτω λάμπει τὸ φῶς τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀναδημιουργία καὶ μεταμόρφωσις, ὡς θέωσις τῆς συστεναζούσης καὶ συνωδινούσης κτίσεως, ὡς βεβαίωσις τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς αἰωνιότητος τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτως διανύει τὴν ἐπὶ τῆς γῆς σταδιοδρομίαν του ὡς συνεργὸς τῆς θείας χάριτος, μοχθῶν δὲ καὶ τιμίως ἐργαζόμενος καὶ ἔκουσίως χάριν τῶν ἄλλων θυσιαζόμενος ἀποβαίνει ἐντὸς τῆς Ἱστορίας ἐκπολιτιστικὴ δύναμις, οὕτω δὲ ἀνυψοῦται ὡς ἡ κορυφαϊότερα καὶ ὑπερτάτη ἐν τῷ κόσμῳ ἀξία.

Πλὴν τῶν ἔργων του τούτων ὁ ῥῶσος φιλόσοφος συνέγραψε καὶ ἄλλα, δι' ὅλης του δὲ τῆς φιλοσοφικῆς του γονιμότητος κατέκτησε τοιαύτην θέσιν

ἐν τῷ καθ' ὅλου πνευματικῷ κόσμῳ, ὥστε τὰ συγγράμματά του μεταφράζοντο ἅμα τῇ ἐκδόσει των εἰς πάσας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, χάριτες δὲ πολλαὶ ὀφείλονται εἰς τὸν Σεβ. Εἰρηναῖον, ὅτι, ἐκλεκτικὸς εἰς τοὺς κύκλους τῶν μελετῶν του καὶ ἀγαπήσας τὸ βάθος καὶ τὸ πλάτος τῆς φιλοσοφικῆς γονιμότητος τοῦ Μπερδιάγεφ, ἀπετόλμησε τὸ ὄχι καὶ τόσον εὐκολον ἔργον τῆς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀποδόσεως τῶν ὀρθοδόξων φιλοσοφικῶν αὐτοῦ στοχασμῶν. Διότι Μπερδιάγεφ ἐφιλοσόφησεν ὀρθοδόξως. Ἀνεξαρτήτως σημείων τινῶν μὴ συμβιβαζομένων αὐστηρῶς πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας μας, ἅτινα, ἄλλως τε, ὁ Σεβασμιώτατος μεταφραστὴς ἐπείσθησε δεόντως εἰς τοὺς προλόγους του, ἡ ὄλη του φιλοσοφικὴ δημιουργία βάσιν ἔχει καὶ περιεχόμενον τὴν ὀρθόδοξον σκέψιν καὶ συνειδήσιν, τοιαύτη δ' ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις του ἐπὶ τῆς συγχρόνου πνευματικῆς ζωῆς τῶν λαῶν, ὥστε περὶ τὴν μεγάλην του φυσιογνωμίαν νὰ ἀσχολοῦνται πᾶσαι αἱ πανεπιστημιακαὶ Φιλοσοφικαὶ Σχολαὶ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Τὸ ὑπ' ὄψιν δ' ἐνταῦθα ἔργον ἔχει βραβευθῆ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας τῶν Πολιτικῶν καὶ Ἡθικῶν Ἐπιστημῶν τῶν Παρισίων. Τῆς μεταφράσεώς του ὁ Σεβ. Εἰρηναῖος προέταξε πολυσέλιδον Πρόλογον· ἐν αὐτῷ παρέχει εὐρύτατον χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔργου, ἐν τῷ ὁποίῳ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς Δημιουργίας καὶ, εἰδικώτερον, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ, πρῶτην αὐτὴν φορὰν τίθενται καὶ ἐξηγοῦνται ἐν πνεύματι χριστιανικῷ μετὰ τόσης φιλοσοφικῆς βαθύτητος, ἐρευνώμενα ἐν σχέσει πρὸς ὅ,τι ἐλέχθη περὶ αὐτῶν ὑπὸ διακεκριμένων φιλοσόφων πάσης ἐποχῆς. Ἀπὸ τῆς ἐπόψεως ταύτης τὸ ὑπ' ὄψιν ἔργον ὡς φιλοσοφία τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδός του. Μελετώμενον εἰς τοὺς κύκλους τῶν παρ' ἡμῖν ἀνεπτυγμένων, ἀσφαλῶς θὰ συντελέσῃ εἰς ἀναθεώρησιν τῶν κοσμοθεωριῶν, τὰς ὁποίας πολλοὶ σχηματίζουν προχειρῶς καὶ ἐν σπουδῇ ἔξω τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ καὶ ἐναντίον αὐτοῦ, θέλει δὲ νὰ πιστεῦῃ ὁ Σεβασμιώτατος μεταφραστὴς ὅτι «θέλει ἐπαναφέρει εἰς τὴν πρῶτην γραμμὴν τὴν ἀξίαν τῶν θείων χριστιανικῶν ἀληθειῶν, οἱ ὁποῖαι γένουν ἐντὸς τῆς συνειδήσεως τὸ θεῖον φῶς καὶ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν. Ἀλλὰ καὶ οἱ θεολογοῦντες ὑπὸ ἓνα φιλοσοφικὸν χριστιανικὸν φῶς θὰ εἰσέδουον εἰς τὸ βάθος τοῦ περιεχομένου τῆς ἰδίας των ἐπιστήμης», καὶ οἱ ἄλλοι δὲ ἐπιστήμονες καὶ λόγιοι «θὰ ἀνεγνώριζον τὴν μεγάλην ἀξίαν τῶν χριστιανικῶν καὶ δὴ τῶν ὀρθοδόξων παραδόσεων τοῦ ἔθνους...». Οὕτω ἡ ἐμβάθυνσις εἰς τὸ περιεχόμενον καὶ τούτου τοῦ ἔργου ὀλοκληρῶνει τὴν πνευματικὴν συγκρότησιν τοῦ ἀναγνώστου, θεμελιώνει ἐν αὐτῷ τὴν ἀξίαν τοῦ πνεύματος, δίδει ἀπαντήσεις εἰς πάντα τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς, καὶ ἐδραιοῖ τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν συνδναζομένην πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν ὡς πίστιν, ὡς τὴν μόνην ἐκπολιτιστικὴν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ δύναμιν, ἣτις λυτρῶνει καὶ ἱκανοποιεῖ πλήρως τὴν ἀλγοῦσαν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτου ἕνεκα συνιστῶμεν θερμῶς τὴν μελέτην τοῦ ἔργου, θὰ ηἰχόμεθα

δὲ ὅπως εἰς δευτέραν ἔκδοσιν ἀμφοτέρων τῶν μεταφράσεων προστεθῶσιν εἰς τὸ τέλος εὐρετήρια ὀνομάτων καὶ ἰδίως πραγμάτων τοῦ περιεχομένου των, μεγάλως διευκολύνοντα τοὺς μελετητάς.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ

Die Helige Schrift in deutscher Übersetzung. Das Evangelium nach Mathäus, von Karl Staab. 1951. Echterverlag. Würzburg (σελ. 164). Τιμὴ μάρκα 5.60.
Die Apostelgeschichte, von Joseph Kürzinger 1951 (σελ. 98). Der Brief des Ah. Paulus an die Römer von J. Kürzinger 1951 (σελ. 57). Τιμὴ μάρκα 5.80.

Τὰ προκείμενα τεύχη ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐπανειλημμένως ὑφ' ἡμῶν βιβλιογραφηθεῖσαν ἐν τῇ «Θεολογία» ῥωμαιοκαθολικὴν σειρὰν μεταφράσεων μετὰ εἰσαγωγῶν καὶ συντόμων σχολίων εἰς ὅλην τὴν Ἁγ. Γραφήν, τὴν φέρουσαν τὸ ὄνομα τοῦ ἐκδότου (Echter Bibel). Ἀρξαμένης τῆς ἐκδόσεως τῆς σειρᾶς ταύτης ἐν ἔτει 1947, συνεπληρώθη σχεδὸν ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καθηγητοῦ Fr. Nötscher καὶ ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἤρξατο ἡ ἔκδοσις τῆς Κ. Διαθήκης ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Βυρτσβούργου καθηγητοῦ K. Staab. Τὸ πρῶτον τῶν ἀνωτέρω τευχῶν ὀφειλόμενον εἰς τὸν κάλαμον τοῦ καθηγητοῦ τούτου περιέχει σύντομον εἰσαγωγὴν, ἀκριβῆ γερμανικὴν μετάφρασιν καὶ σύντομα ἐρμηνευτικὰ σχόλια εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ (σ. 5—13) γίνεται λόγος περὶ τῶν εὐαγγελίων ἐν γένει, περὶ τοῦ φιλολογικοῦ αὐτῶν χαρακτήρος, περὶ τοῦ συνοπτικοῦ ζητήματος καὶ εἶτα εἰδικώτερον περὶ τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου, τοῦ ὁποίου ἀναγνωρίζεται ἐνταῦθα ἡ προτεραιότης μόνον ὑπὸ τὴν ἀραμαϊκὴν μορφήν, ἐν ᾧ ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν του μορφήν ὁ σ. δέχεται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κατὰ Μάρκον. Παρὰ τὸ περιορισμένον τοῦ χώρου, ἐφ' ὅσον ἡ ἔκδοσις τῆς ἐρμηνευτικῆς ταύτης σειρᾶς ἀποβλέπει πρὸ παντὸς εἰς πρακτικὸν σκοπὸν, τὸ μετὰ χεῖρας ὑπόμνημα συντεταγμένον μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ πυκνότητος καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ὄχι μόνον τῶν ὑπαρχουσῶν ἐρμηνευτικῶν ἐργασιῶν, ἀλλὰ καὶ προσωπικῆς ἐργασίας, ἀποτελεῖ ἀριστον βοήθημα διὰ τοὺς θέλοντας νὰ μνησθῶσι συντόμως εἰς τὸ βαρυσήμαντον περιεχόμενον τοῦ πρώτου εὐαγγελίου.

Χρήσιμον βοήθημα διὰ τὴν μύησιν εἰς τὸ θεῖον τῆς Κ. Διαθήκης περιεχόμενον τυγχάνει, παρὰ τὴν πολὺ μεγαλυτέραν τοῦ προηγουμένου συντομίαν αὐτοῦ, καὶ τὸ δεύτερον τῶν ἀνωτέρω σημειωθέντων τευχῶν τῆς αὐτῆς ἐρμηνευτικῆς σειρᾶς, ἀφιερωμένον εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν τοῦ ἀποστ. Παύλου τοῦ ἐν τῇ φιλοσοφικῇ καὶ θεολογικῇ σχολῇ τοῦ Eichstätt καθηγητοῦ Kürzinger. Προηγούνται καὶ ἐνταῦθα ἐμπεριστατωμένα ἐν τῇ συντομίᾳ αὐτῶν εἰσαγωγαὶ καὶ εἰσὶν πιστὴ μετάφρασις μετὰ σχολίων.

Ἄξια παρατηρήσεως τυγχάνει ἐν τοῖς δυοῖν τούτοις ὑπομνήμασιν ἡ

ἐπαινετὴ ἀντικειμενικότης τοῦ σ., ἥς δείγματα ἀναφέρομεν ἐν μὲν ταῖς Πράξεσι τὴν ἐρμηνείαν τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὸν Πέτρον χωρίου «ἐξεληθὼν ἐπορευθῆ εἰς ἕτερον τόπον» (ιβ' 17), ἐν δὲ τῇ πρὸς Ῥωμαίους τὸ πολυθρόλητον χωρίον «ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτον» (ε' 12), ἐν οἷς χωρίοις ἀφίσταται τῆς ἐπικρατοῦσης ῥωμαιοκαθολικῆς ἐρμηνείας. Ἐπίσης δ' ἀξία παρατηρήσεως καὶ ἀναδείξεως εἶναι ἀπαξ ἔτι ἢ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρατηρουμένη θαυμαστὴ ἄμιλλα τῶν ῥωμαιοκαθολικῶν ἐρμηνευτῶν καὶ ἐκδοτῶν πρὸς διάδοσιν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ παρὰ τῷ λαῷ διὰ βοηθημάτων συντόμων καὶ εὐχρηστων, διάδοσιν, ἥς ἢ εὐεργετικὴ ἐπὶ τὴν οἰκείαν Ἐκκλησίαν ἐπίδρασις εἶναι σήμερον πλέον καταφανής.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

A. Grillmeier und H. Bacht Das Konzil von Chalkedon, Geschichte und Gegenwart. I Band. Echter Verlag. Würzburg. 1951 (σελ. XVI + 768). Τιμὴ 24 M.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συνεπληρώθησαν 1500 ἔτη ἀπὸ τῆς συγκροτήσεως ἐν Χαλκηδόνι τῆς ἐξ ἐπόψεως δογματικῆς, κανονικῆς καὶ ἱστορικῆς σπουδαιότητος Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἡ βαρυσήμαντος αὕτη ἐπέτειος ἐορτάσθη μετὰ πολλῆς ἐκκλησιαστικῆς μεγαλοπρεπείας κατὰ πρῶτον λόγον ἐν Ρώμῃ, ἔπειτα δὲ καὶ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ (Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, Ρωσικὴ, Ρουμανικὴ καὶ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία), ἐχαιρετίσθη δὲ δεόντως καὶ ἐν τῷ πρὸ ἐνὸς ἔτους συνελθόντι ἐν Ὁξφόρδῃ διεθνείῳ συνεδρίῳ πατρολογικῶν σπουδῶν. Ἐκτὸς τῶν καθαρῶς ἐκκλησιαστικῶν ἐορτῶν, διωργανώθη ἐν διαφόροις ῥωμαιοκαθολικαῖς χώραις καὶ κατάλληλος ἐπιστημονικὸς ἐορτασμὸς τῆς ἐπετείου ταύτης. Οὕτω π. χ. ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ συνεκροτήθη ἐν Τενερίφῃ ἀπὸ 10-15 Μαρτίου ἐ. ἔ. εἰδικὴ «θεολογικὴ ἑβδομάς» ἀφιερωμένη ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν εἰρημένην Σύνοδον. Ἀσφαλῶς ὁμως ὁ μνημειωδέστερος ἐορτασμὸς τῆς μεγάλης ταύτης ἐπετείου εἶναι ἢ, παρὰ τὴν δυσμένειαν τῶν οἰκονομικῶν ἐν Γερμανίᾳ συνθηκῶν, μερίμνη τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου τῶν Ἰησουϊτῶν πατέρων ἐν Φραγκφούρτῃ παρὰ τὸν Μοϊννον καὶ τῇ οἰκονομικῇ ἀρωγῇ διαπρεπῶν ῥωμαιοκαθολικῶν ἱεραρχῶν καὶ λαϊκῶν, ὡς καὶ τῆς Deutschen Forschungsgemeinschaft, ἐκδοσις πελωρίου τριτόμου ἐπιστημονικοῦ ἔργου ὑπὸ τὸν τίτλον *Das Konzil von Chalkedon*, ἣν ἐκδοσιν ἀνέλαβεν ὁ γνωστὸς ῥωμαιοκαθολικὸς ἐν Βυρτσβούργῳ ἐκδοτικὸς οἶκος Echter Verlag.

Ἐκ τῶν τριῶν μεγάλων τόμων τοῦ ἔγχειρήματος, τοῦ ὁποίου τὴν διεύθυνσιν ἀνέλαβον οἱ καθηγηταὶ Grillmeier καὶ Bacht καὶ εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ ὁποίου μετέχουσιν ὑπὲρ τοὺς 50 ἔγκριτοι εἰδικοί ρωμαιοκαθολικοὶ καθηγηταὶ διαφόρων ἐθνικοτήτων, γράφοντες ἐν μᾶ τῶν κυριωτέρων τριῶν εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν ἕκαστος, ὁ μὲν μετὰ χειρᾶς Ι τόμος, ἐπιγραφόμενος *Der Glaube von Chalkedon*, πραγματεύεται περὶ τῆς γενέσεως καὶ τοῦ

θεολογικοῦ περιεχομένου τοῦ δογματικοῦ ὅρου τῆς Συνόδου ταύτης, ὃ δὲ II θὰ ἐπιγράφεται Die Entscheidung von Chalkedon καὶ θὰ ἀσχολῆται περὶ τὴν ἱστορικὴν θέσιν τῆς Συνόδου ταύτης ἐν τοῖς εὐθὺς ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἀρξαμένοις ἐκκλησιαστικοῖς ἀγῶσι καὶ τέλος ὃ III τόμος ἐπιγραφόμενος Chalkedon heute θὰ πραγματεύηται περὶ τῆς θέσεως τῆς πίστεως τῆς Χαλκηδόνος ἐν τῇ συγχρόνῳ ὀρωμαιοκαθολικῇ καὶ προτεσταντικῇ χριστολογία καὶ θεολογίᾳ.

Ὁ παρῶν I τόμος, ἀπαρτιζόμενος ἐξ 800 περίπου σελίδων καὶ τετυπωμένος ἐπὶ ἀρίστου χάρτου καὶ πολλῆς ἐν γένει ἐπιμελείας, περιλαμβάνει 15 συμβολὰς κατανενημένας εἰς 4 τμήματα. Ἐκ τούτων τὸ μὲν α' *τμήμα* ἀφιερωμένον εἰς τὴν δογματικὴν προῖστορίαν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου περιέχει τὰς μελέτας τῶν A. Grillmeier (περὶ τῆς θεολογικῆς καὶ γλωσσικῆς προπαρασκευῆς τοῦ χριστολογικοῦ ὅρου τῆς Χαλκηδόνος), H. de Riedmatten (τὰ ἀποσπάσματα τοῦ Ἀπολλιναρίου), τοῦ Th. Camelot (ἀπὸ τοῦ Νεστορίου εἰς τὸν Εὐτυχῆ, ἡ ἀντίθεσις τῶν δύο χριστολογιῶν)· τὸ β' *τμήμα* ἀσχολούμενον περὶ τὸ ἱστορικὸν πλαίσιον τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδ. περιέχει τὰς μελέτας τοῦ M. Goemans (Ἡ ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδος ὡς οἰκουμενικὴ Σύνοδος), τοῦ A. Schneider (Ἡ ἀγ. Εὐφημία καὶ ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος), τοῦ P. Goubert (ὁ ὄλος τῆς ἀγ. Εὐφημίας καὶ τοῦ εἰνούχου Χρυσαφίου) καὶ τοῦ H. Rahner (Λέων ὁ μέγας, ὁ πάπας τῆς Συνόδου)· τὸ γ' *τμήμα* ἐπιγράφεται Deus Homo J. Christus καὶ περιέχει τὰς μελέτας τῶν P. Galtier (Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ Λέων ὁ μέγας ἐν Χαλκηδόνι), καὶ I de Urbina (τὸ Σύμβολον πίστεως τῆς Χαλκηδόνος)· τὸ δ' *τμήμα* εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τοὺς θεολογικοὺς ἀγῶνας περὶ τὴν Σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος καὶ περιέχει τὰς μελέτας τοῦ J. Lebon (ἡ χριστολογία τοῦ συριακοῦ μονοφυσιτισμοῦ), τοῦ P. Monter (ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος κατὰ τοὺς Σύρους μονοφυσίτας ἱστορικούς), W. des Vries (ἡ στάσις τῶν Σύρων καὶ τῶν Νεστοριανῶν ἔναντι τῆς Συν. Χαλκ.), τοῦ Ch. Maeller (ὁ χαλκηδονισμὸς καὶ ὁ Νεοχαλκηδονισμὸς ἀπὸ τοῦ 451 μέχρι τέλους τοῦ 5' αἰ.), τοῦ M. Richard (τὰ διφυσιτικὰ ἀπανθίσματα τοῦ Ε' καὶ 5' αἰῶνος) καὶ τοῦ G. Graf (ἡ Χαλκηδὼν ἐν τῇ παραδόσει τῆς χριστιανικῆς ἀραβικῆς γραμματείας).

Μὴ ἀσχολούμενοι εἰδικῶς μήτε περὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, μήτε εἰδικώτερον περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν δογμάτων, ἀρκούμεθα εἰς τὴν παρὰθεσιν τῶν τίτλων τῶν μελετημάτων καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν συγγραφέων, ἅτινα ἐν συνδυασμῶ εἶναι καὶ μόνα ἱκανὰ νὰ ἐπισημάνωσι τὴν μεγάλην σπουδαιότητα τοῦ τόμου τούτου. Ἐχομεν μὲν τὰς σχετικὰς ἡμῶν, ὡς ὀρθοδόξου θεολόγου, ἐπιφυλάξεις ἐπὶ διαφόρων σημείων τοῦ περιεχομένου, καταλείπομεν δὲ τὸ ἔργον τῆς ἐμπεριστατωμένης κριτικῆς εἰς τοὺς εἰδικούς Ἑλληνας θεολόγους. Ἡ κριτικὴ αὕτη, σοβαρὰ καὶ ὡς οἶόν τε ἀντικειμενικὴ

οὔσα, θὰ δύναται νὰ ἀποτελέσῃ καὶ καθ' ἑαυτὴν συμβολὴν εἰς τὸν ἑορτασμὸν τῆς μεγάλης ταύτης ἐπετείου, ἣτις εἶναι φανερὸν ὅτι ἔχει ἰδιάζουσαν σημασίαν διὰ τὴν Ὁρθόδοξον καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἑλληνόφωνον Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

J e e m P l a g n i e u x, Grégoire de Nazianze théologien. Éditions Franciscaines, Paris 1952 (σελ. XVI+472).

Περὶ τῆς παρατηρουμένης κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ἀναζωογονήσεως τῶν ἑλληνικῶν πατρολογικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ ἐλάβομεν καὶ ἄλλοτε εὐκαιρίαν νὰ ὁμιλήσωμεν ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων. Τοῦ περὶ τὰς σπουδὰς δὲ ταύτας διαφέροντος καρπὸς καὶ δείγμα εἶναι ἡ μετὰ χεῖρας μεγάλη καὶ σπουδαιότητὴ μονογραφία τοῦ ἐν τῇ ῥωμαιοκαθολικῇ σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Στρασβούργου καθηγητοῦ J. Plagnieux ἑναγχος ἐκδοθεῖσα ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Études de Science religieuse, ὑπ' ἀριθ. VII. Τὸ κεντρικὸν θέμα τῆς μονογραφίας ταύτης εἶναι κυρίως εἰπεῖν ἡ θεολογία τοῦ μεγάλου Καππαδόκου πατρός, τοῦ ὁποίου ὁ συγγραφεὺς τυγχάνει ἐνθερμος θαυμαστής. Ἀποτελεῖται δὲ τὸ ἔργον τοῦτο ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς, ὀκτὼ κεφαλαίων καὶ ἑνὸς παραρτήματος περιέχοντος παρεκβάσεις σχετικὰς πρὸς τὸ κύριον θέμα. Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ (σελ. 1—9) τίθεται τὸ θέμα, τοῦ ὁποίου καὶ ἀναδεικνύεται ἡ σπουδαιότης, ἐξετάζεται ἡ ὑπὸ τοῦ σ. χρησιμοποιουμένη ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ μέθοδος. Ἐν τῷ α' κεφαλαίῳ (σ. 11—36) πραγματεύεται περὶ τῆς σχέσεως ἑλληνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ παρὰ τῷ Γρηγορίῳ (ἑλληνισμὸς καὶ αἵρεσις, ἑλληνισμὸς καὶ ὀρθοδοξία, τὸ ἐκκλησιαστικὸν διδακτικὸν ἔργον κατὰ τὸν δ' αἰῶνα), ἐν τῷ β' κεφαλαίῳ (σ. 37—70), ἐξετάζει τὰς πηγὰς τῆς θεολογίας (Βίβλος, παράδοσις, δόγμα), ἐν τῷ γ' κεφ. (σ. 71—114) ἀναπτύσσει τοὺς ὅρους τῆς γενέσεως τοῦ θεολόγου (τάξις, κάθαρσις καὶ θεωρία), ἐν τῷ δ' κεφ. (σ. 115—164) ἀσχολεῖται περὶ τοὺς ὅρους τῆς κατανοήσεως τῆς θεολογίας ἐκ μέρους τοῦ ἀκροατηρίου (βέβηλα ὄντα, λόγοι ἄρρητοι, πλῆθος καὶ μικρὸς ἀριθμὸς, ἀσκησις καὶ θεωρία), ἐν τῷ ε' κεφ. (σ. 165—212) ἐρευνᾷ τὸ ἀντικείμενον τῆς θεολογίας (θεολογία, οἰκονομία, ζητήματα), ἐν τῷ ς' κεφ. (σ. 213—260) πραγματεύεται περὶ τοῦ πνεύματος τῆς θεολογίας, ἐν τῷ ζ' κεφ. (261—338) περὶ πίστεως καὶ ὀρθοῦ λόγου ἐν τῇ θεολογίᾳ τοῦ Γρηγορίου (ἔννοια τοῦ μυστηρίου, καταφατικὴ καὶ ἀποφατικὴ θεολογία, ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, τὰ ὑπερφυσικὰ δεδομένα τῆς θεολογίας, ἡ ἀναλογία) καὶ τέλος τὸ η' κεφ. (σ. 339—394) ἀφιερῶται εἰς τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς θεολογικῆς διδασκαλίας τοῦ Γρηγορίου (ἐν ταῖς Συνόδοις, ἐν τῇ ἀνατολικῇ θεολογίᾳ, ἐν τῇ λατινικῇ θεολογίᾳ). Ἐπακολουθοῦσι δέκα τέσσαρες παρεκβάσεις (σ. 395—460) περὶ τοῦ Εὐνομίου, περὶ χρόνου καὶ αἰωνιότητος παρὰ τοῖς πατράσι, περὶ τῶν ἑλληνικῶν τριαδικῶν ἐκφράσεων θεωρουμένων ὑπὸ τοῦ Ἀβγουστίνου, περὶ τοῦ μυστηριωδεστάτου τῶν ὄντων, περὶ

ἐκκλησίας καὶ κράτους παρὰ τῷ Γρηγορίῳ, περὶ ἐπιστολῶν τινων τοῦ Γρηγορίου πρὸς νεαροὺς θεολόγους, περὶ τοῦ β' θεολογικοῦ λόγου αὐτοῦ κλπ.

Ὁ συγγραφεὺς μελετήσας κατὰ βάθος καὶ πλάτος τὰ ἔργα τοῦ Γρηγορίου καὶ ὢν κάτοχος τῆς ὑπαρχούσης σχετικῆς βιβλιογραφίας, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς ὀρθοδόξου (τοῦλάχιστον τῆς εἰς αὐτὸν προσειτῆς), παρέχει ἐνταῦθα ἐμπεριστατωμένην καὶ ἐξαιρετον ἐν γένει ἐκθεσιν τῆς βαθείας καὶ πράγματι ἀριστοκρατικῆς θεολογικῆς σκέψεως τοῦ τῆς θεολογίας ἐπώνυμου μεγάλου τούτου πατρός. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, δὲν παραλείπει νὰ καταδείξῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Harnack κ. ἄ. οἰκτρὰν παρεξήγησιν τῆς θεολογίας τοῦ Γρηγορίου καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων πατέρων, οἵτινες συνεδύασαν ἀριστα χριστιανισμόν καὶ ἑλληνισμόν, χωρὶς νὰ ζημιώσωσι τὸ παράπαν τὸ θεῖον περιεχόμενον τοῦ πρώτου. Κατὰ τὴν ὀρθὴν τοῦ σ. παρατήρησιν, ἡ πρωτοβουλία τοῦ ἑξελληνισμοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς Ἑλληνας πατέρας, ἀλλὰ εἰς τοὺς ὑπὸ τούτων καταπολεμουμένους ὀρθολογιστὰς αἰρετικούς (Ἄρειον, Εὐνόμιον κλπ.). Περὶ τοῦ πόσον καλῶς ὁ σ. κατέχει οὐ μόνον τὸν Γρηγόριον καὶ τὴν περὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ ὑπάρχουσαν σχετικὴν γραμματείαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἑλληνας καὶ Λατίνους πατέρας, ἀποδεικνύουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αἱ πολυάριθμοι ὑποσημειώσεις, ἔνθα συζητεῖ μετὰ τῶν παρεξηγητῶν διαφορῶν γνωμῶν τοῦ Γρηγορίου, παραλληλίζει αὐτὰς μετὰ τῶν γνωμῶν ἄλλων πατέρων καὶ καταδεικνύει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Γρηγορίου ἐπὶ τὴν μεταγενεστέραν θεολογίαν τῆς τε Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο θέμα ἀφιερώνει τὸ σπουδαιότατον ὄγδοον κεφάλαιον ὑπὸ τὴν ὑπογραφὴν «ἀκτινοβολία τῆς θεολογικῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγ. Γρηγορίου».

Ὁ σ. ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν ἐκείνην τῶν συγχρόνων Ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων, οἵτινες διακρίνονται διὰ τε τὴν ἔλλειψιν φανατισμοῦ, διὰ τε τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν των πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν. Τὰ γνωρίσματα ταῦτα καὶ δὴ καὶ τὸ τελευταῖον διήκουσι δι' ὅλου τοῦ μετὰ χεῖρας συγγράμματος. Αὕτη αὕτη ἡ μεγάλη τοῦ σ. ἀγάπη καὶ ὁ θαυμασμός πρὸς τὸν Γρηγόριον ἀποτελεῖ δεῖγμα τῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν συμπαθείας του. Ὅτι δὲ ἡ ἐκτίμησις καὶ ἡ συμπάθεια αὕτη τοῦ σ. πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν ἐπεκτείνεται καὶ μέχρι τῆς νεωτέρας ὀρθοδόξου θεολογίας, ἀποδεικνύει ἡ εὐμενὴς ἐνημερότης του περὶ τὰ γερμανιστὶ καὶ γαλλιστὶ συντεταγμένα ἔργα Ρώσων θεολόγων. Πρὸς τοῖς ἄλλοις, τυγχάνει ἀξιοσημείωτος ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἀναγνώρισις τῆς σπουδαίας συμβολῆς τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας εἰς τὴν σχετικὴν μεταστροφὴν τῆς νεωτέρας προτεσταντικῆς ἀνθρωπολογίας διὰ τῆς ἀναδείξεως τῆς θείας εἰκόνας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῆς περὶ θεώσεως διδασκαλίας τῶν Ἑλλήνων πατέρων.

Τοιοῦτο ὂν τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ὅπερ περιποιεῖ τιμὴν εἰς τὴν γαλλικὴν ἐπιστήμην, δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι οὐ μόνον εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ζήλου πρὸς τὰς πατρολογικὰς σπουδὰς θέλει πολὺ συντελέσει, ἀλλὰ καὶ τῆς

ἰδιαιτέρας προσοχῆς τοῦ ὀρθοδόξου θεολογικοῦ κόσμου, μάλιστα δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ, θέλει τύχει.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Wörterbuch der Politik. Heft V. Gesellschaftliche Ordnungssysteme, herausgegeben von Dr H. Sacher und O. von Nell-Breuning. 1 Lieferung A—L, 2 Lieferung M—U. Verlag Herder. Freiburg in. Br. 1951 - 1952 (σήμερα ἐν ἄλφ 482 μεγάλου σχήματος).

Τὸ μετὰ χειρας σπουδαιότατον τεῦχος εἶναι τὸ πέμπτον τοῦ μεγάλου «Λεξικοῦ τῆς Πολιτικῆς», ὅπερ, συνεχίζων τὰς πολυτίμους αὐτοῦ ὑπηρεσίας πρὸς τε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην, ἐκδίδει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὃ καὶ παρ' ἡμῖν γνωστὸς μέγας ῥωμαιοκαθολικὸς ἐκδοτικὸς οἶκος τοῦ Herder ἐν Freiburg in Br., παρὰ τὰς μεγάλας καταστροφὰς ὡς ὑπέστη κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Χάριν ἐνημερώσεως τοῦ Ἑλληνοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἐγχείρημα σημειοῦμεν, ὅτι τὸ μὲν α' τεῦχος τοῦ μνημονευθέντος Λεξικοῦ εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν χριστιανικὴν κοινωνιολογίαν, τὸ δὲ β' εἰς τὴν χριστιανικὴν πολιτειολογίαν, τὸ γ' εἰς τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα, τὸ δ' εἰς τὴν οἰκονομίαν, τὸ ε' εἰς τὰ διάφορα κοινωνικά συστήματα καὶ τὸ ς' εἰς τὸ πρόβλημα τῆς γυναικός. Προβλέπεται δὲ ἡ ἔκδοσις καὶ ἄλλων τευχῶν.

Ἐν τῷ παρόντι τεύχει ἐξετάζονται κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν τὰ διάφορα κοινωνικά συστήματα, 31 τὸν ἀριθμὸν, ὡς ἐξῆς: Anarchismus, Bolschewismus, Chinesischer Kommunismus, Existentialismus, Familiarismus, Faschismus, Humanismus, Imperialismus, Individualismus, Interventionismus, Kapitalismus, Kollektivismus, Kommunismus, Konservativismus, Laizismus, Liberalismus, Machiavelismus, Marxismus, Materialismus, Militarismus, Mohammedanismus, Nationalismus, Nihilismus, Pazifismus, Personalismus, Säkularismus, Solidarismus, Sozialismus, Syndicalismus, Titoismus, Trotzismus, Totalitarismus, Universalismus. Ἐν τέλει δὲ παρατίθεται εὐρετήριον καὶ βιβλιογραφία. Καὶ μόνον ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν τίτλων τῶν περιεχομένων ἐν τῷ τεύχει τούτῳ ἄρθρων - μελετῶν κατανοεῖται ἡ μεγάλη καὶ ἐπικαιροτάτη σπουδαιότης αὐτοῦ.

Τῆς συντάξεως τοῦ ὅλου ἔργου μετέχουσι 13 γνωστοὶ Ῥωμαιοκαθολικοὶ οἰκονομολόγοι καὶ κοινωνιολόγοι, ἐξετάζοντες τὰ ζητήματα μετὰ πάσης ἐμβριθείας ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ἱστορίας, τῶν νεωτέρων κοινωνιολογικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐρευνῶν καὶ τῆς κοινωνικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας αὐτῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν γνωστῶν παπικῶν κοινωνικῶν Ἐγκυκλίων. Ἡ διὰ τοῦ ἔργου τούτου παρεχομένη συμβολὴ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν διαφώτισιν τοῦ χριστεπώνυμου πληρώματος ἐπὶ τῶν μάλιστα φλεγόντων πνευματικῶν καὶ κοινωνικῶν ζητημάτων τῆς ἐποχῆς ἡμῶν δὲν χρήζει ἐξάσεως. Ἐπιβάλλεται μόνον ἡ ἔκφρασις εὐγνωμοσύνης πρὸς τε τὸν ἐκδοτικὸν οἶκον Herder καὶ τοὺς διακεκριμένους ἐπιστημονικοὺς συνεργάτας αὐτοῦ, ἅμα δὲ καὶ ἡ διατύπω-

σις τῆς εὐχῆς, ὅπως τὸ ἔργον αὐτῶν τύχη μιμῆσεως καὶ ἐν ἄλλαις χώραις καὶ ἐκκλησίαις.

Π. Ι. ΜΗΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

Παναγιώτου Ν. Σιμωνᾶ, Τὰ εἰρήματα τοῦ Khirbet Qumran, Ἱερουσαλήμ, 1952, σελ. 58, 6 εἰκόνες ἐκτός κειμένου.

Τὸ μικρὸν τοῦτο βιβλίον παρέχει ἡμῖν περιγραφὴν τινὰ ἀρκετὰ ἐκτενῆ τῆς μεγάλης ἀνακαλύψεως τῶν χειρογράφων, ἧτις ἐγένετο τῷ 1947 ἐν τινι σπηλαίῳ παρὰ τὸ Khirbet Qumran καὶ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν. Κύριος σκοπὸς τοῦ συγγραφέως ἦτο νὰ καταστήσῃ τὸ ἑλληνικὸν κοινὸν ἐνήμερον τῆς σπουδαιότητος καὶ τοῦ ὕλικου τὸ ὁποῖον ἀνευρέθη. Περιγράφει προοδευτικῶς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνακαλύψεως, ἕκαστον τῶν κυλίνδρων, τὸ χρονολογικὸν πρόβλημα, καὶ ἐν τέλει παρέχει ἡμῖν συμπεράσματά τινὰ, κυρίως σχετικῶς πρὸς τὴν Π. Δ. Δὲν ἐμποδίζεται ὁ σ. νὰ προσθέσῃ προσωπικὰς τινὰς γνώμας προτείνων ὑποθέσεις ἀρκετὰ ἐνδιαφερούσας, παρουσιάζων οὕτω τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ περιέχουσαν πρωτοτυπίαν τινά.

Καίτοι αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ M. Harding καὶ R. P. de Saux βεβαιοῦν ὀλίγον ὅσα ὁ σ. προτείνει, τὸ ζήτημα τῶν χειρογράφων δὲν ἔχει διασαφηθεῖ, καὶ διὰ τοῦτο τὸ παρὸν ἔργον δὲν δύναται νὰ ρίψῃ ὀριστικὸν φῶς. Ἄλλως τε ὁ σ. ὁμολογεῖ τοῦτο. Ἄλλὰ ἡ σαφήνεια, ἡ λογικὴ τάξις, ἡ μεθοδικὴ ἐπεξεργασία καὶ ἡ ἀκρίβεια δημιουργοῦν ἓνα πληροφοριακὸν ἄρθρον ἀρκετὰ πολύτιμον. Αἱ ἀρεταὶ αὗται ἀποδεικνύουν σαφῶς ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν καὶ ἰκανότητα ἐρεύνης· βλέπει τις ὅτι δὲν στερεῖται ὁ σ. τοῦ πνεύματος τῆς ὑγιοῦς κριτικῆς καὶ ὅτι ἀντελήφθη καλῶς τὰ προβλήματα τὰ ὁποῖα τίθενται. Κυρίως δὲ ἡ μετριοπάθεια, μετὰ τῆς ὁποίας διατυποῖ τὰ συμπεράσματα αὐτοῦ, προξενεῖ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀποκτήσῃ τις ἐπαφήν μετὰ τῶν μελλουσῶν ἐργασιῶν τοῦ νεαροῦ τούτου ἐπιστήμονος.

D. HENDRIKX

Eric W. Wahlstrom, «The New Life in Christ» Muhlenberg Press, Philadelphia, 1950, σελ. 295.

«Ἡ Νέα ἐν Χριστῷ Ζωὴ» ἐν τῇ θεολογίᾳ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἔξετάζεται ὑπὸ τοῦ Wahlstrom ἀπὸ τῆς ὀρθῆς ἀφετηρίας ὅτι εἶναι ἀδύνατος ἡ κατανόησις τῶν ἰδεῶν ἐνὸς θεολόγου, ἐὰν πρῶτον δὲν εὐρεθῇ τὸ κεντρικὸν θέμα, περὶ τὸ ὁποῖον στρέφεται ὁλόκληρος ἡ σκέψις του. Ἀπὸ τοῦ κεντρικοῦ τούτου θεματός δέον νὰ ἐρμηνεύωνται πᾶσαι αἱ ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων ἀπόψεις. Τὸ κεντρικὸν τοῦτο διὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον θέμα εἶναι ἡ ἐνεργὸς ἐν τῷ κόσμῳ παρουσία τοῦ Θεοῦ, λυτρουμένου τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ σκότους καὶ μεταγόντος αὐτὸν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Υἱοῦ τῆς ἀγάπης Αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ ἐνεργὸς αὕτη παρουσία τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ ἀποτελεῖ μυστήριον μὴ δυνάμενον νὰ παρασταθῇ ἐν λογι-

καὶς προτάσσει· ἐκφράζεται μόνον διὰ συμβόλων, εἰκόνων, συγκρίσεων καὶ ἀναλογιῶν. Ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐξετάζονται αἱ κύριαι ἔννοιαι τῆς παυλιανῆς θεολογίας.

Τὸ α'. κεφ. ἐπιγράφεται «ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος». Ὁ ὅρος «σάρξ», κατὰ τὸν συγγραφέα, δὲν δηλοῖ ἀπρόσωπὸν τι στοιχεῖον, κοσμικὴν τινα δύναμιν, ἢ ὕλικήν τινα οὐσίαν, ἀποτελεῖ τρόπον ἐκφράσεως, δι' οὗ σημαίνεται ἡ ζωὴ τοῦ ἁμαρτωλοῦ καθόλου ἐν ὅλῃ τῇ ἐνοχῇ αὐτοῦ πρὸ τοῦ Θεοῦ. Εἶτα ἀναλύονται αἱ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις: «ἀπηλλοτριωμένοι», «ἐχθροί», «ξένοι», «νεκροὶ τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τοῖς παραπτώμασι», ἔπεται δὲ ἡ ἐξέτασις τῆς παρὰ Παύλῳ ἐνοχῆς τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἰκανότητος αὐτοῦ νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Θεοῦ. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἐνοχῆς τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου ὀρθῶς τονίζεται ὅτι «ἐὰν δὲν λάβωμεν σοβαρῶς ὑπ' ὄψει τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, δὲν δυνάμεθα νὰ ὀμιλῶμεν σοβαρῶς περὶ χάριτος τοῦ Θεοῦ» (σελ. 25)· ἡ ἐνοχὴ ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Θεὸς οὐδέποτε ἐγκαταλείπει τὸν ἁμαρτωλὸν εἰς ἑαυτὸν— «καὶ ἐν τῇ καταστάσει τῆς ἁμαρτίας παραμένει ὁ ἄνθρωπος ἐξηρηθὴς ἐκ τῆς μὴ ὑπ' αὐτοῦ παραδεκτῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ» (σελ. 40). Περὶ δὲ τῆς ἰκανότητος τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Θεοῦ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος φέρεται ἀπορρίπτων τὴν εἰδωλολατρείαν, τὸν μυστικισμόν, τὴν φιλοσοφίαν, τὸν ἀσκητισμόν, καὶ τὸν ἠθικισμόν, ὡς τρόπους προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ, διότι πάντα ταῦτα ἀποβλέπουν εἰς τὴν δῆθεν ἰκανοποίησιν τῆς ὑποτιθεμένης ἀπαιτήσεως τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ὑπάρχει ὁδὸς ἄγουσα ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, κηρύττει καὶ ὁ Ἀπόστολος εἰς μαρθιανικὴν διάλεκτον.

Τὸ β'. κεφ. ἐπιγράφεται «μεταμόρφωσις» καὶ ἐν αὐτῷ ἀναλυτικῶς ἐρμηνεύονται αἱ παρὰ Παύλῳ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις αἱ δηλοῦσαι τὴν λύτρωσιν: θάνατος καὶ ἀνάστασις, ἀπολύτρωσις, δικαίωσις, καταλλαγή, ζωοποίησις, υἰοθεσία, ἄφεσις, ἐγκέντρισις, λουτρόν. Αἱ μεταφορικαὶ ἐκφράσεις περὶ τε τοῦ φυσικοῦ καὶ περὶ τοῦ νέου ἀνθρώπου δέον νὰ κατανοῶνται οὐχὶ ὡς διάφοροι ἀπόψεις τῆς ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ καταστάσεως, ἢ τοῦ βιώματος τῆς σωτηρίας, ἀλλ' ὡς ἐκφράζουσαι γενικῶς αἱ μὲν πρῶται τὴν μακρὰν τοῦ Θεοῦ κατάστασιν, αἱ δὲ δευτέραι τὴν ἐν τῷ Θεῷ χάριν.

Τὸ γ' κεφ. ἐπιγράφεται «ἡ νέα ἐν Χριστῷ ζωὴ». Ἡ ἐκφρασις «ἐν Χριστῷ» δὲν ἐρμηνεύεται ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ μυστικισμοῦ ἢ παθητικῆς τινος μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίας, ἀλλ' ὡς σημαίνουσα «τὴν θεϊαν ἐνέργειαν», ἔνεκα τῆς ὁποίας καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἡ νέα ζωὴ γεννᾶται καὶ συνεχίζεται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ» (σελ. 94). Οὐχὶ μόνον ἡ γένεσις, ἀλλὰ καὶ ἡ συνέχισις τῆς νέας ζωῆς συντελεῖται *sola Dei gratia*, συνεπῶς δὲ ὡς θεμέλιον τῆς ἠθικῆς ζωῆς θεωρεῖται τὸ βίωμα τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἥτοι ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ

ἐν ἧ Οὗτος συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ ἀποκαθιστᾷ τὴν μεθ' ἡμῶν κοινωνίαν.

Τὸ δ' κεφ. ἐπιγράφεται «τὰ κριτήρια τῆς ἠθικῆς ζωῆς». Κατὰ τὸν Wahlstrom, οὐδὲν ἔξωτερικὸν μέτρον καὶ κριτήριον τῆς ἠθικῆς ζωῆς δέχεται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. «Ἡ ἠθικὴ τοῦ χριστιανοῦ ζωὴ εἶναι ἡ αὐθόρμητος ἔκφρασις τῆς ἐσωτερικῆς του ζωῆς, τῆς νέας ἐν Χριστῷ ζωῆς. Πᾶσα κατὰ μίμησιν πράξις ἢ συμμόρφωσις πρὸς ἐντολήν τινα εἶναι ἠθικῶς ἄνευ ἀξίας, εἶναι χαλκὸς ἠχῶν καὶ κύμβαλον ἀλαλάζον. Τὰ ἔξωτερικὰ κριτήρια εἶναι ἀνεκτὰ μόνον καθ' ὅσον ἐκφράζουν τὴν φύσιν τῆς νέας ζωῆς ἐντὸς τοῦ χριστιανοῦ. Ἐπομένως, κατὰ τὸν συγγραφέα, χριστιανικὸν ἦθος εἶναι τὸ ἦθος τοῦ χριστιανοῦ. Ὁ Wahlstrom ἀντιλαμβάνεται τὸ χάος τοῦ ὑποκειμενισμοῦ εἰς ὃ ἄγει ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία τοῦ Ἀποστόλου, διὸ καὶ τελικῶς ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὸν ὠρισμένα κριτήρια, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων οἱ χριστιανοὶ δύνανται νὰ διακρίνουν τί εἶναι ἠθικῶς χριστιανικὸν καὶ τί δὲν εἶναι. Τὰ κριτήρια ταῦτα εἶναι τρία: τὸ εὐαγγέλιον, τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ χριστιανικὴ ἀδελφότης, ἥτοι ἡ Ἐκκλησία.

Τὸ ε' κεφ. ἐπιγράφεται «ὁ χριστιανικὸς τρόπος ζωῆς». Ἐν αὐτῷ ἐξετάζεται πῶς ὁ χριστιανός, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, πράττει ἐντὸς τῶν διαφορῶν σχέσεών του: πρὸς τὸν Θεόν, ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν τῷ κόσμῳ, πρὸς τὸ κράτος. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέροντος ἀξία τυγχάνει ἡ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἀπόκρουσις τῆς ἀπόψεως ὅτι αἱ σεξουαλικαὶ ἁμαρτίαι συνιστοῦν τὸ κύριον πρόβλημα τοῦ Ἀποστόλου καὶ τῶν κοινοτήτων του. Πολλὰ χωρία προσάγονται, δι' ὧν ἀποδεικνύεται ὅτι εἰς πλεῖστας ὅσας περιπτώσεις ἄλλαι ἁμαρτίαι, μὴ σεξουαλικῆς φύσεως, ἀπησχόλουν τὸν Ἀπόστολον καὶ τὰς κοινοτητάς του.

Πρόκειται περὶ ἀξιολόγου ἔργου. Ὁ συγγραφεὺς ἀνήκει προφανῶς εἰς τὴν σύγχρονον σκανδιναυικὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς ἀγάπης (theology of love), ἣτις λαμβάνει μὲν ὑπ' ὄψει τὴν πτώσιν καὶ τὴν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου τόσον σοβαρῶς ὅσον καὶ ὁ Barth, πλὴν ὅμως θεωρεῖ τὰ πάντα ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον καί, διὰ τοῦτο, οὐδέποτε περιπίπτει εἰς τὴν ἀπαισιοδοξίαν τῆς θεολογίας τῆς κρίσεως (theology of despair). Αἱ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέως εἶναι λίαν μεμετρημέναι, τὸ δὲ διὰ τοῦ ἔργου καθόλου διήκον πνεῦμα εἶναι μᾶλλον συντηρητικόν. Δὲν πρόκειται, βεβαίως, περὶ πρωτοτύπου μελέτης—εἶναι ἄλλωστε τόσον ὀλίγα τὰ πρωτότυπα δημιουργήματα τοῦ πνεύματος εἰς τὴν ἐποχὴν μας—, ἀλλὰ περὶ περισπουδάστου καὶ λίαν ἐπιμελεμένης διαπραγματεύσεως ἐνὸς τμήματος τῆς θεολογίας τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου.

John Knox, Chapters in a Life of Paul, Abingdon—Cokesbury, N. York, 1950, σελ. 168.

Τὸ βιβλίον ἀσχολεῖται περὶ προβλήματα τῆς ἐρεῦνης τοῦ βίου τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὁ συγγραφεὺς καὶ ἐν αὐτῷ, ὅπως καὶ ἐν προηγουμένοις ἔργοις του, διατυπώνει γνώμας πρωτοτύπους ὡς πρὸς πολλὰ σημεῖα. Ἄλλ' ὅπως ἐκεῖ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἡ δικαιολόγησις τῶν γνωμῶν τούτων εἶναι λίαν ἀσθενής.

Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ βιβλίου ἀσχολεῖται περὶ τὴν φύσιν τῶν πηγῶν καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῶν. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὁ συγγραφεὺς ἐξάγει τὸ ἀμφίβολον συμπέρασμα, ὅτι, ἐὰν ληφθῶσιν ὡς βάσις μόνον αἱ ἐπιστολαί, θὰ ἔχωμεν εἰκόνα τῆς ζωῆς τοῦ Ἀποστόλου ὅπως διάφορον τῆς ἐκ τῶν Πράξεων ἀποκτωμένης.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἐξετάζονται κεχωρισμένως ἡ πορεία τῆς ζωῆς τοῦ Ἀποστόλου πρῶτον κατὰ τὰς ἐπιστολάς καὶ δεύτερον κατὰ τὰς Πράξεις. Εἶτα δὲ ὁ συγγραφεὺς, μὲ βάσιν μόνον τὰς ἐπιστολάς, πραγματεύεται περὶ τῶν χρονολογικῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς τοῦ Παύλου. Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἔγκειται καὶ ἡ καθόλου συμβολὴ τοῦ βιβλίου. Ἡ ἐπιστροφή τοποθετεῖται περὶ τὸ ἔτος 34 ἢ 37 μ. Χ., ἀναλόγως τῆς ἐρμηνείας τοῦ «διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν» (Γαλατ. β'. 1)· ἡ πρώτη ἐπίσκεψις εἰς Ἱεροσόλυμα «μετὰ ἔτη τρία», ἦτοι τὸ ἔτος 37 ἢ 40 μ. Χ.· ἡ ἱεραποστολικὴ δρᾶσις ἐν Συρίᾳ, Κιλικίᾳ, Γαλατίᾳ, Μακεδονίᾳ, Ἑλλάδι καὶ Ἀσίᾳ ἀπὸ τοῦ ἔτους 37 ἢ 40 μέχρι τοῦ 51 μ.Χ. Ἡ δευτέρα ἐπίσκεψις εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου λαμβάνει χώραν καὶ ἡ καλουμένη Ἀποστολικὴ Σύνοδος, τοποθετεῖται τὸ ἔτος 51 μ. Χ. Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπίσκεψιν ὁ Ἀπόστολος ἀναλαμβάνει ὡς μόνην ὑποχρέωσιν του ἔναντι τῶν «δοκούντων» τὴν διεξαγωγὴν λογίας μεταξὺ τῶν ἔθνῶν ὑπὲρ τῆς ἱεροσολυμητικῆς ἐκκλησίας, ἐκτελεῖ δὲ πλήρως τὴν ἀναληφθεῖσαν ὑποχρέωσιν κατὰ τὴν ἱεραποστολικὴν του δρᾶσιν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Ἑλλάδι κατὰ τὰ ἔτη 51 ἕως 53. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 53 καὶ 54 μ. Χ. ἐπισκέπτεται διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ Ἱεροσόλυμα, ἵνα κομίση αὐτόθι τὴν προσφορὰν τῶν ἔθνῶν.

Αἱ δυσκολίαι ἀποδοχῆς μιᾶς τοιαύτης χρονολογίας, παρὰ τῆς αὐτῆς πλεονεκτήματα, εἶναι σοβαραί. Ὁ συγγραφεὺς ἰσχυρίζεται ὅτι αἱ Πράξεις 18, 12-17 συγγέουν τὰ γεγονότα τῆς πρώτης (περὶ τὸ 41 μ. Χ.) μετὰ τὰ γεγονότα τῆς δευτέρας (περὶ τὸ 52 μ.Χ.) εἰς Κόρινθον ἐπισκέψεως. Ἡ ἐπιγραφή τῶν Δελφῶν, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ὡς ἄνω περικοπὴν τῶν Πράξεων, σημαίνει ἀπλῶς ὅτι ὁ Ἀπόστολος περὶ τὸ ἔτος 52 μ. Χ. εὗρισκετο ἐν Κορίνθῳ. Ἐξ ἄλλου ὡς ἡ πιθανωτέρα χρονολογία τοῦ διατάγματος ἐξώσεως τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ Κλαυδίου θεωρεῖται τὸ ἔτος 41 μ.Χ., ὁ δὲ Ἀπόστολος, ἔλθων τὸ πρῶτον εἰς Κόρινθον, εὔρε τον Ἀκού-

λαν καὶ τὴν Πρίσκιλλαν προσφάτως ἐλθόντας ἐξ Ἰταλίας μετὰ τὴν δημοσίευσιν τοῦ διατάγματος. Ἐπομένως ἡ πρώτη ἐπίσκεψις τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπραγματοποιήθη, κατὰ τὸν Κνοκ, ὀλίγον τι βραδύτερον τοῦ ἔτους 41 μ.Χ. Ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἄλλα δυσχερέστερα προβλήματα δημιουργοῦν αἱ ἀπόψεις αὐταὶ τοῦ συγγραφέως. Ἐὰν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ συγγραφὴ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου συνδέεται ἀρρήκτως μετὰ τῆς ἐν τῷ ἑλληνορωμαϊκῷ κόσμῳ ἐπεκτάσεως τοῦ ἱεραποστολικοῦ ἔργου του, ὁ κ. Κνοκ δὲν ἀπαντᾷ εἰς δύο ἐρωτήματα : α') ἔγραψεν ὁ Παῦλος ἐπιστολάς κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τῆς δράσεώς του (40-50 μ. Χ.) ; ἐὰν δὲ ἔγραψεν, διατί δὲν διεσώθησαν ; β') ἐὰν ἐκ τῶν ἐπιστολῶν εἶναι φανερόν ὅτι ἐγράφησαν οὐχὶ πολὺ βραδύτερον τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν τούτων τῶν ἐκκλησιῶν πρὸς ἃς ἀπεστάλησαν, πῶς δυνάμεθα νὰ τοποθετήσωμεν τὴν μὲν ἰδρυσιν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων εἰς τὴν πέμπτην δεκαετηρίδα, τὴν δὲ συγγραφὴν τῶν ἐπιστολῶν εἰς τὴν ἕκτην ;

Εἰς τὸ τέλος τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ βιβλίου ἐξετάζεται «ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ ἔργον του». Αἱ ἐπιστολαὶ τίθενται καὶ ἐδῶ ἀντιμέτωποι τῶν Πράξεων εἰς πλεῖστα σημεῖα. Ὁ συγγραφεὺς θέτει ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ αὐτὴν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις δράσιν τοῦ διώκτου Σαύλου, θεωρῶν τὴν Δαμασκὸν ὡς τὸ πρῶτον πεδῖον δραστηριότητός του πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν. Εἰς τὸ τρίτον μέρος ἐξετάζεται ὁ Παῦλος ὡς «ὁ ἄνθρωπος ἐν Χριστῷ». Ἐδῶ καὶ πάλιν ὁ συγγραφεὺς ἀνεπιτυχῶς προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρη βασικὰς μεταξὺ τῶν Πράξεων καὶ τῶν ἐπιστολῶν διαφορὰς. Ὁρθῶς, παρὰ ταῦτα, τονίζεται ὅτι τὸ ψυχικὸν γεγονός τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ἀποστόλου εἶχε δι' αὐτὸν τὸ νόημα ὅτι ἐγένετο μάρτυς τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ διὰ τοῦτο ἀπόστολος, ἰσότημος τῶν δώδεκα. Οἱ ὄροι «δικαιώσεις» καὶ «συνδιαλλαγῆ» παρὰ Παῦλῳ συγκρίνονται πρὸς τὸν ὄρον «ἄφεσις» ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις καὶ σημειοῦνται αἱ ὁμοιότητες καὶ αἱ διαφοραί.

Παρὰ τὸ παράτολμον τῆς ἐξαγωγῆς συμπερασμάτων εἰς τινα σημεῖα, καὶ τὸ νέον βιβλίον τοῦ κ. Κνοκ εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα σύγχρονα κριτικὰ μελετήματα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Ἀποστόλου.

Σ. ΑΓΟΥΡΙΑΗΣ

Holmes Rolston, «Consider Paul»—Apostle of Jesus Christ, Revelation and Inspiration in the Letters of Paul, John Knox Press, Richmond Virginia, 1951, σελ. 217.

Τὸ ἔργον τοῦτο περὶ Παύλου ἐγράφη διὰ τὸ εὐρὺ κοινόν, ὁ δὲ συγγραφεὺς του εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν κυρίως τὴν συντηρητικὴν παράταξιν προτεσταντικῶν τινων ὁμολογιῶν ἐν Ἀμερικῇ, τῶν ὁποίων ἡ παλαιὰ γνωστὴ κατὰ γράμμα ἐκδοχὴ τῶν Γραφῶν εὑρεν εἰς τὴν σύγχρονον ἀπὸ τοῦ Barth θεολογίαν νέαν δύναμιν καὶ νέα ἐπιχειρήματα.

Εἰς τὸ α' κεφ. ἐξετάζεται ἡ σημασία τοῦ Παύλου διὰ τὸν σύγχρονον

χριστιανισμόν, εἰς τὸ β' κεφ. αἱ περὶ τοῦ Ἰησοῦ γνώσεις τοῦ Ἀποστόλου, καὶ εἰς τὸ γ' κεφ. αἱ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποστόλους. Τὰ κεφάλαια πού ἀκολουθοῦν, ἂν καὶ στεροῦνται πρωτοτυπίας, ἔχουν ἰκανὸν ἐνδιαφέρον. Εἰς τὸ δ' κεφ. ἐξετάζεται ἡ ἔννοια τῆς ἀποκαλύψεως παρὰ Παύλῳ. Ἐκτὸς τῆς διὰ τῆς φύσεως καὶ ἐν τῇ κοινότητι διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἅπαντᾶ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ ἡ συνείδησις ὅλως ἰδιαιτέρας τινὸς ἀποκαλύψεως, δοθείσης αὐτῷ καὶ μόνῳ. Δύο εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης: ὅτι καὶ τὰ ἔθνη προορίζονται διὰ τὴν σωτηρίαν, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος εἶναι ὄχι ἀπλῶς ὁ δέκτης, ἀλλὰ καὶ ὁ φορεὺς τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης εἰς τὰ ἔθνη. Ἀλλὰ καὶ ἡ συνεχὴς μετὰ τοῦ Χριστοῦ κοινωνία ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν νὰ καθοδηγῇ τὰς ἐκκλησίας ἐπὶ διαφόρων ζητημάτων κατόπιν εἰδικῆς τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλύψεως. Ἡ ἀντίληψις τοῦ Ἀποστόλου περὶ τῶν δεκτῶν τῆς ἀποκαλύψεως ὡς περὶ ὀστρακίνων σκευῶν προεφύλαξε τὴν πρώτην ἐκκλησίαν ἀπὸ μὴ ὀφειλομένην πρὸς τοὺς ἀποστόλους λατρείαν. Ἀλλὰ καὶ αἱ Ἅγιοι Γραφαὶ δὲν εἶναι εἰμὴ παρόμοια ὀστρακίνα σκευὴ τῆς ἀποκαλύψεως.

Εἰς τὸ ε' κεφ. ἐκτίθενται αἱ περὶ θεοπνευστίας ἀπόψεις τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Οὗτος χρησιμοποιοῖ τὰς Γραφὰς τῆς Π. Διαθήκης ἐμπειρικῶς, ἦτοι κατὰ τὴν ἰκανότητα αὐτῶν νὰ ὁμιλῶσιν ἐκ τοῦ παρελθόντος εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος. Ἡ κλεις τῆς κατανοήσεως τῆς Π. Διαθήκης εἶναι ἡ ἐν αὐτῇ μεσσιανικὴ προσδοκία, ὡς αὕτη ἐξεπληρώθη ἐν Χριστῷ. Τὸ χωρίον Β' Κορινθ. 10, 10 δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Ἀπόστολος παρεδέχετο μηχανικόν τινα τρόπον θεοπνευστίας. Βεβαίως τὸ περιεχόμενον τῆς σκέψεως σχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὴν ἀκεραιότητα τῶν μεταβιβαζουσῶν αὐτὴν λέξεων· πάντως ὅ,τι θεωρεῖ ἀπαραίτητον εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον ὁ Ἀπόστολος εἶναι ἀπλῶς ὁ ἐπαρκὴς καὶ κατάλληλος τρόπος ἐκφράσεως τῆς θείας ἀληθείας. Ἔτι σαφέστεραι καθίστανται αἱ περὶ θεοπνευστίας ἀπόψεις τοῦ Παύλου ἐν τῇ πράξει, εἰς τὸν τρόπον τοῦτέστιν καθ' ὃν χρησιμοποιοῖ τὰς Γραφὰς. Ἐν ταῖς παραπομπαῖς του εἰς τὴν Π. Δ. δὲν χρησιμοποιοῖ τὸ πρωτότυπον ἀλλὰ τὴν μετάφρασιν τῶν Ο', πλειστάκις ἀπὸ μνήμης καὶ ἄνευ προσπαθείας πιστῆς τηρήσεως τῆς γλώσσης τοῦ πρωτοτύπου· παραπέμπει εἰς χωρία διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ ὠρισμένην ἄποψιν, ἀδιαφόρως ἂν τὰ χωρία ταῦτα, λαμβανόμενα ἐν τῇ συναφείᾳ τοῦ κειμένου, σημαίνουν ἕτερόν τι· χρησιμοποιοῖ τὴν γλῶσσαν τῆς Π. Δ. διὰ τὴν ὑποστήριξιν ἰδεῶν, αἵτινες εἶναι ἀπολύτως σύμφωνοι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Π. Δ., οὐδεμίαν ὁμως σχέσιν ἔχουν πρὸς τὸ κείμενον, ὡς ἔχει τοῦτο ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Ὅρθῶς, λοιπόν, ὁ συγγραφεὺς συμπεραίνει ὅτι ἐνῷ παρὰ Παύλῳ τονίζεται ἡ σημασία τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ὡς κανόνος διὰ τὴν πίστιν καὶ τὴν πράξιν, εἶναι σαφὴς ἅψ' ἑτέρου ἢ διακρίσις μεταξὺ ἀλαθῆτου τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ ἀγιογραφικοῦ κειμένου εἰς λεπτομερείας μὴ ζωτικὰς διὰ τὸ περιεχόμενον τῆς διδασκαλίας.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ὡς ταμεῖον τῆς θείας ἀληθείας παρὰ Παύλῳ ξετάζεται εἰς τὸ ε' κεφ. Ἐκ τῆς ἰδέας τοῦ Ἰσραὴλ ὡς φύλακος τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ παλαιᾷ οἰκονομίᾳ δὲν ἦτο δύσκολος διὰ τὸν Παῦλον ἢ μετάβασις εἰς τὴν ἰδέαν περὶ Ἐκκλησίας ὡς τοῦ θεματοφύλακος καὶ τοῦ ταμεῖου τῆς πίστεως. Ἡ περὶ Ἐκκλησίας τοιαύτη ἄποψις τοῦ Ἀποστόλου ἀποδεικνύεται διὰ χωρίων εἰλημμένων οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν ποιμαντορικῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ.

Τὸ ἔργον ὡς σύνολον οὐδεμίαν εἰς τὰς περὶ τὸν Παῦλον σπουδὰς συμβολὴν δύναται νὰ διεκδικήσῃ. Αἱ ἐπαναλήψεις καὶ οἱ πλατυασμοὶ του ὀφείλονται εἰς τὸν πρακτικὸν του χαρακτῆρα. Τὸ συντηρητικὸν πνεῦμα ἀντιμετωπίσεως τῶν διαφορῶν ζητημάτων εὗρισκει σύμφωνον τὸν ὀρθόδοξον ἀναγνώστην. Ἀποτελεῖ δείγμα τῆς ὑπὸ τῆς ἐν Ἀμερικῇ ρεαλιστικῆς θεολογικῆς σχολῆς μελέτης τῶν προβλημάτων τοῦ ἀρχικοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀντιπαθείας της πρὸς τὸν μαρθηρικὸν βιβλισμὸν.

Σ. ΑΓΟΥΡΙΑΗΣ

Herrade Mehl-Koehnlein, L' Homme selon l' Apotre Paul, (Cahiers Theologiques), Neuchatel 1951, σελ. 50.

Εἰς ὀλίγας σελίδας ξετάζεται κατὰ τρόπον πλήρη καὶ ὁμολογουμένως γοητευτικὸν ἢ περὶ ἀνθρώπου διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Τὸ *Sitz im Leben* τοῦ συγγραφέως ἀποτελοῦν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς τοῦ ἄκρου ἀτομισμού, ὅστις ἐν γένει συνέλαβε τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀνεξαρτήτως τῶν ἱστορικῶν του συνθηκῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ κολλεκτιβισμού, ὅστις ἀντιλαμβάνεται τὸν ἄνθρωπον μόνον ἐντὸς τῶν συγκεκριμένων ἱστορικῶν του συνθηκῶν ἄνευ οὐδεμιᾶς εἰς τὸ ὑπερβατικὸν ἀναφορᾶς. Πρὸς ἀμφοτέρας τὰς ἀπόψεις ταύτας τῶν ἄκρων ἀντιπαρά τίθεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἡ περὶ ἀνθρώπου διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου.

Ἐν ἀρχῇ ἐκτίθεται ἡ σωματικὴ καὶ σαρκικὴ πραγματικότης τοῦ ἀνθρώπου κατὰ Παῦλον. «Σῶμα» δὲν σημαίνει ἀπλῶς μορφὴν τινα, ἀλλ' αὐτὸν τοῦτον τὸν πλήρη ἀνθρώπινον ὄργανισμὸν ὡς σύνολον καὶ ὡς ἐνότητα. Ἐτι περαιτέρω σημαίνει τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα ἐν τῷ συνόλῳ της, ὡς τοιοῦτον δὲ ἀποτελεῖ οὐσιῶδες συστατικὸν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως· ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἄνευ σώματος πνευματικοῦ.

Ἐπὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Π. Διαθήκης, διὰ τοῦ ὅρου «σὰρξ» δηλοῦται ὁ φυσικὸς ἄνθρωπος ἐν τῇ ὁλότητι αὐτοῦ, ὡς καὶ πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ φυσικοῦ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Ἄλλ' ἔτι περαιτέρω «σὰρξ» σημαίνει διὰ τὸν Ἀπόστολον τὴν ἔδραν τῆς ἁμαρτίας. Διὰ πειστικῶν ἐπιχειρημάτων ἀπορρίπτει ὁ συγγραφεὺς πάντα μεταφυσικὸν δυῖσμὸν ἐν τῇ ἀνθρωπολογίᾳ τοῦ Ἀπο-

στόλου, ὡς καὶ τὴν περὶ οὐδετερότητος τῆς σαρκὸς ἀποψιν. Ὁ ὄρος «σὰρξ» δὲν εἶναι ἔννοια καθαρῶς ψυχολογική, τῆς σημασίας τῆς καθοριζομένης καὶ ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν τῆς ἀνθρωπότητος ὡς συνόλου. Ἡ «σὰρξ» δὲν εἶναι συστατικὸν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως στοιχεῖον ὡς τὸ «σῶμα», ἀλλ' ὁ τρόπος ζωῆς καὶ ὑπάρξεως τοῦ φυσικοῦ, γηίνου ἀνθρώπου, τοῦ πεπραμένου ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν. Οὐχ ἤττον ὅμως ἐντὸς τῶν διαστάσεων τοῦ τρόπου τούτου τῆς ὑπάρξεως καὶ τὸ «σῶμα» ἀποβαίνει «σῶμα τῆς σαρκὸς».

Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζονται αἱ ἔννοιαι «ψυχῆ» καὶ «νοῦς». Ἡ πρώτη, ὡς καὶ ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, σημαίνει τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν ὡς ζῶσαν ἀτομικότητα, συνειδητὴν καὶ βουλομένην. Αἱ σχέσεις «ψυχῆς» καὶ «πνεύματος» δὲν καθορίζονται αὐστηρῶς παρὰ Παύλῳ. Ὅσαίς ἀντιπαρτίθενται, «ψυχῆ» σημαίνει τὴν ζωὴν, ἣτις δὲν ὑπερβαίνει τὴν σφαῖραν τοῦ ἀνθρωπίνου ἐνίστε, παρὰ ταῦτα, ἀμφοτέραι συγκλίνουν καὶ σημαίνουν τὴν προσωπικότητα, τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν δευτέραν ταύτην περιπτῶσιν μόνον ἐξωτερικὴν ἐπίδρασιν τῆς σχετικῆς ἑλληνιστικῆς ὁρολογίας δυνάμεθα νὰ ἀποδεχθῶμεν. «Νοῦς», ἐξ ἄλλου, ὅπως καὶ ὁ ὄρος «σῶμα», δὲν σημαίνει μέρος τι τοῦ ἀνθρώπου παρ' ἄλλοις μέρεσι ἢ ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλα μέρη, ὡς συμβαίνει ἐν τῇ ἑλληνιστικῇ χρήσει ἀμφοτέρων τῶν ὄρων «νοῦς» καὶ «σῶμα», ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπον ὡς ὁλότητα. Ὁ «νοῦς» τοῦ Παύλου δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἄνευ «σώματος»· δὲν εἶναι ἀνεξάρτητός τις ἀρχὴ κινήσεως καὶ ἀρμονίας ἐν τῷ ψυχικῷ, ὡς παρ' Ἑλλησι. Ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ «νοῦ» παρὰ Παύλῳ εἶναι μόνον θεωρητικὴ, κατὰ δὲ τὸ κεφ. 7 τῆς πρὸς Ῥωμαίους δὲν δύναται νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθόν. Εἰς τὴν πράξιν εἶναι πάντοτε ὁ «νοῦς» ὑπηρέτης δυνάμεώς τινος ἐκτὸς ἑαυτοῦ («ὁ νοῦς τῆς σαρκὸς» (Κολοσ. 2, 18), καθιστάμενος οὕτω «ἀδόκιμος». Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ «νοῦς» καὶ «σαρκὸς» δὲν σημαίνει ἰδιαιτέραν τινὰ τιμὴν ἢ ὑπεροχὴν τοῦ πρώτου· σημαίνει ἀπλῶς τὴν κατ' ἀρχὴν δυνατότητα τοῦ νοῦ νὰ γνωρίσῃ καὶ ἐκλέξῃ τὸν Θεόν, ἢ ἀντιθέτως. Μετὰ τὴν κακὴν ἐκλογὴν τοῦ ὁ νοῦς ἀποβαίνει σαρκικός, ἀδόκιμος καὶ δοῦλος τοῦ κακοῦ.

Εἶτα ἐξετάζεται ἡ κατάστασις τοῦ «φυσικοῦ ἀνθρώπου» παρὰ Παύλῳ. Ὁρθῶς τονίζεται ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ὅτι εἰς τὴν ἀγίαν Γραφὴν δὲν ὑπάρχει ἀνθρωπολογία καθαρῶς φυσιοκρατικὴ. Ὁ ἀνθρώπος ζῆ καὶ ὑπάρχει μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ἐπομένως ὁ Ἀπόστολος ὁμιλεῖ περὶ φυσικοῦ ἀνθρώπου ἔννοει ἀπλούστατα τὸν ἀνθρώπον ἄνευ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὡς τοιαύτη περιγράφεται ἡ κατάστασις τῶν τε ἐθνικῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων εἰς τὰ πρῶτα κεφ. τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου θὰ ἡδύνατο ἴσως νὰ τονισθῇ ἔτι μᾶλλον τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἀπόστολος βλέπει καὶ ζωγραφεῖ τὴν κατάστασιν τοῦ «φυσικοῦ ἀνθρώπου» ἰστάμενος ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, ζῶν δηλ. μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μεσσίου ἔναρξιν τοῦ νέου αἰῶνος.

Ἡ ἀνθρωπολογικὴ σημασία τοῦ ὄρου «πνεῦμα» ἐκτίθεται εἰς ἰδιαίτερον κεφ. Ὁ συγγραφεὺς ἀποδέχεται ἐνταῦθα μόνον μορφολογικὴν ἑλληνιστικὴν ἐπίδρασιν. Ἡ Π. Διαθήκη παντελῶς ἀγνοεῖ τὸ «πνεῦμα» τῆς Κ. Διαθήκης. Τὸ «πνεῦμα» τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖόν τι τῆς ἀνθρωπίνης ψυχολογίας, εἶναι ὑπερβατικὸν δῶρον τοῦ Θεοῦ. Ἐμφανίζεται πάντοτε ὡς τὸ «πνεῦμα τὸ ἐκ Θεοῦ» (I' Κορινθ. 2, 12), ὡς ἐκδήλωσις τις τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ τὸ «πνεῦμα» γίνεται ἀνθρωπολογικὴ πραγματικότης, ὀνομάζεται καὶ «πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ» ἢ τοῦ Κυρίου. Τὴν ὀρθόδοξον ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων ἀποψιν εὐρίσκει τις εἰς τὸ ἔργον τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἰ. Καλογήρου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Ἀπ. Παύλου ἐξ ἐπόψεως Ὁρθοδόξου», Θεσσαλονίκη, 1952. Ὅσα, τέλος, ὁ Mehl-Koehlein γράφει περὶ τῶν κατὰ Παῦλον σεσωσμένων ἀφίπνουν νὰ καταφανοῦν αἱ ὑπαρξιστικαὶ αὐτοῦ τάσεις. Σεσωσμένοι εἶναι ἀπλῶς οἱ περιπατοῦντες ἢ στοιχοῦντες τῷ πνεύματι. Ἡ ἁμαρτία δὲν ἐξαλείφεται κατὰ μαγικὸν τρόπον ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου· οὗτος, ὡς σεσωσμένος, δὲν ὑπόκειται εἰς αὐτήν, ἔχει δηλ. πλέον τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐκλέξῃ τὴν αἰώνιον ζωὴν. Ἐντεῦθεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ σεσωσμένος εἶναι ὁ ἀληθῶς ἐλεύθερος ἀνθρώπος. Ἡ «σὰρξ» ἐμφανίζεται καὶ εἰς τοὺς σεσωσμένους μετὰ τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτῆς καὶ ἀγωνίζεται κατὰ τοῦ «πνεύματος». Ἀπὸ νῆπιος ἐν Χριστῷ ὀφείλει τις νὰ ἀξιεθῆ εἰς ἄνδρα τέλειον. Ὁ δυῖσμός οὗτος τοῦ Ἀποστόλου διαφέρει θεμελιωδῶς τοῦ ἑλληνικοῦ, ὅστις εἶναι συνεπῆς καὶ πλήρης. Εἰς τὸν ἀγῶνα μεταξύ «σαρκός» καὶ «πνεύματος» κατὰ τὸν Παῦλον ὑπάρχει νίκη καὶ αὕτη ἀνήκει εἰς τὸ «πνεῦμα», τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ ἀρραβὼν τοῦ μέλλοντος.

Ἐν συμπεράσματι τονίζεται δεόντως ὁ κοινωνικὸς χαρακτῆρ (la perspective communautaire) τῆς ἀνθρωπολογίας τοῦ Παύλου. Καὶ ὡς πεπτωκότες καὶ ὡς σεσωσμένοι οἱ ἄνθρωποι ἐμφανίζονται ἀλληλέγγυοι, ὡς πεπτωκότες ἐν τῇ peccatorum communio, ὡς σεσωσμένοι ἐν τῇ sanctorum communio. Μεμονωμένος ὁ ἄνθρωπος δὲν νοεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου οὔτε ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ οὔτε ἐν Χριστῷ. Τὰ δῶρα τοῦ «πνεύματος» καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ δὲν πραγματοποιοῦνται εἰς μεμονωμένα ἄτομα, ἀλλ' ἐν τῇ κοινότητι τῶν πιστῶν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Ἐδώσαμεν ἐκτενῆ πως περιλήψιν τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου διὰ τὸ ζωηρὸν σύγχρονον ἐνδιαφέρον περὶ τὰ ἀνθρωπολογικὰ τῆς Γραφῆς καὶ τὴν παρ' ἡμῖν ἑλλειψιν πλουσίας ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων βιβλιογραφίας. Πρόκειται περὶ ἀναμφισβητήτως ἐξαιρετοῦ δοκιμίου, ἐν τῷ ὁποίῳ ἡ ἐμβροθία τῶν νοημάτων ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν δωρικὴς καλλιισθησίας ἀπλότητα καὶ σαφήνεια τοῦ ὕφους.

Martin Dibelius—Werner G. Kümmel, Paulus, Sammlung Göschen, Berlin 1951, σελ. 155.

Τὸ ἔργον ἀνήκει εἰς τὰ κατάλοιπα τοῦ ἄρτι ἐκδημήσαντος Dr. Dibelius, συμπληρωθὲν δὲ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Kümmel. Ἐν τῷ 1ῳ κεφ. «ὁ Παῦλος ἐν τῇ ἱστορίᾳ», ἐξαιρεται ἡ ἱστορικὴ σπουδαιότητος τοῦ Ἀποστόλου διὰ τὸν ἀρχικὸν χριστιανισμόν, διὰ τὴν Μεταρρύθμισιν καὶ διὰ τὴν σύγχρονον «θεολογίαν τῆς κρίσεως». Ἐν τῷ 2ῳ κεφ., «ὁ κόσμος καὶ τὸ περιβάλλον τοῦ Ἀποστόλου», περιγράφονται συντόμως αἱ θρησκευτικαὶ καὶ αἱ πνευματικαὶ καθόλου τάσεις τοῦ συγχρόνου τῷ Παύλῳ ἑλληνορωμαϊκοῦ καὶ Ἰουδαϊκοῦ κόσμου. Ἀκολουθῶς ἐξετάζεται ὁ Παῦλος ὡς ἄνθρωπος (κεφ. 3) καὶ ἡ ἐπιστροφή εἰς Χριστὸν τοῦ Ἀποστόλου (κεφ. 4). Μεταξὺ τῶν περὶ ἐπιστροφῆς τοῦ Ἀποστόλου δύο κυρίως σημεῖα τυγχάνουν λίαν ἀξιοσημείωτα: α') ὅτι ὁ Παῦλος δὲν ἐδίωξε τὴν ἐκκλησίαν διὰ τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν χριστιανῶν ὅτι ὁ Μεσσίας ἐφάνη, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν ὅτι εἰς αὐτούς, ὡς τὸν am-haarez, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὁ Μεσσίας· καὶ β') ὅτι ἐὰν ὁ Μεσσίας εἶχε σταλῆ εἰς τοὺς μὴ εἰδότας τὸν νόμον, εἰς τὸν ἀπαιδευτὸν ὄχλον, διατί νὰ μὴ εἶχε σταλῆ καὶ διὰ τοὺς ἔθνικοὺς; «Οὕτω κατανοοῦμεν ὅτι εἰς τὸν Παῦλον παρὰ τὴν Δαμασκὸν ἀπεκαλύφθησαν, συγχρόνως ἢ σχεδὸν συγχρόνως, δύο τινά, τὰ ἐξῆς· ἡ γνῶσις ὅτι ὁ Θεὸς πράγματι ἐχάρισε τὴν σωτηρίαν εἰς τοὺς περιφρονομένους καὶ διωκομένους χριστιανούς καὶ ὅτι ἡ σωτηρία αὕτη προωρίζετο διὰ τοὺς μὴ τηρητὰς τοῦ νόμου καὶ ἄρα καὶ διὰ τοὺς ἔθνικοὺς» (σελ. 49). Τὰ δύο ταῦτα γεγονότα ἀποτελοῦν, κατὰ τὸν Dibelius, τὸν ἄξονα τῆς θεολογίας τοῦ Ἀποστόλου. Ἡ φύσις τῆς κοινότητος τοῦ Μεσσίου καθορίζει τὴν οὐσίαν τοῦ εὐαγγελίου, ἥτο δὲ αὐτὴ ἡ φύσις τῆς κοινότητος, ἣτις ἤγαγε τὸν Παῦλον εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς γνώμης ὅτι οὐχὶ τὰ ἔργα, ἀλλ' ἡ θεία χάρις, ἀποδεκτὴ γενομένη ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὀδηγεῖ πρὸς τὸν Θεόν. Δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι εἰς οὐδὲν μεταπολεμικὸν περὶ Παῦλον ἔργον εὐρίσκει τις τὰς κοινωνιολογικὰς ἀπόψεις τῆς διδασκαλίας του, ἰδιαίτερος δὲ τῆς περὶ χάριτος, τόσον ἀρτίως καὶ ἱκανοποιητικῶς ἐκτεθειμένας. Ἐν τῷ 5ῳ κεφ. ἐξετάζεται «ἡ ἱεροποστολὴ» καὶ ἐν τῷ 6ῳ «τὸ κήρυγμα καὶ ἡ φροντίς ὑπὲρ τῶν κοινοτήτων». Εἰς τὸ 7ον κεφ., τὸ ἐπιγραφόμενον «μαρτυρία καὶ θεολογία», ἐκτίθενται αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς θεολογίας τοῦ Ἀποστόλου. Παρὰ Παύλῳ προφητικὴ μαρτυρία καὶ θεολογικὴ διαλεκτικὴ εἶναι στενῶς συνδεδεμένα. Ἐμφατικῶς καὶ κατηγορηματικῶς τονίζεται ὑπὸ τῶν συγγραφέων ὅτι ὁ Παῦλος δὲν ἀνήκει εἰς τὸν μυστικὸν ἀλλ' εἰς τὸν προφητικὸν τύπον. Δὲν ὑπάρχει συνείδησις περὶ ἐνότητος θείου καὶ ἀνθρωπίνου παρὰ Παύλῳ. Ἡ πρὸς σωτηρίαν, κατὰ τὸν Παῦλον, ἀπαιτουμένη πίστις προϋποθέτει ἀπόστασιν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ὅταν ὁμοῦ περιγράφη τὴν σχέσιν του πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ θείου, χρησιμοποιεῖ ὁ Ἀπόστολος τὴν γλῶσσαν τῶν Μυστηρίων. Ἡ αὐτὴ ἐξωτερικὴ

καὶ μορφολογικὴ σχέσις ὑφίσταται καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν μυστικισμὸν τῶν παθημάτων τοῦ Ἁποστόλου (Leidenmystik). Ἐν ἑνώσει μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐνταῦθα δὲν συντελεῖται ὡς ἐν τοῖς Μυστηρίοις, ἀλλ' ἐν τῇ ταραχῶδει καὶ πλουσίᾳ εἰς κινδύνους ζωῆ τοῦ ἱεραποστόλου «αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἀποστολικὴ ζωὴ εἶναι ἡ μῆσις του» (σελ. 96). Ὁ Παῦλος εἶχεν ἐν ἑαυτῷ ἱκανὴν ἰσραηλιτικὴν κληρονομίαν, ὥστε οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ διανοηθῆ νὰ θέσῃ ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος μετὰ τοῦ Κυρίου τοῦ παντός. Ἐκτὸς τῶν ὀρθῶν τούτων ἀπόψεων τῶν συγγραφέων θὰ εἶχέ τις ὡς πρὸς τὰ ἄλλα νὰ παρατηρήσῃ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ τὴν ἀτονίαν τοῦ ἑσχατολογικοῦ στοιχείου καὶ τὴν ὑπερβολικὴν ἔξαρσιν τοῦ δικανικοῦ θεολογικοῦ· διότι εἰς τὰ οὐσιώδη τῆς ἡ θεολογία τοῦ Ἁποστόλου καταλήγει εἰς θεοδικίαν. Καλλίτερον ὅμως κατανοοῦνται ὅσα ὁ Παῦλος λέγει περὶ ἔργων καὶ χάριτος καὶ περὶ εἰσδοχῆς τῶν ἐθνῶν καὶ προσωρινῆς ἀπορρίψεως τοῦ Ἰσραήλ, ἐὰν θεωρηθοῦν ἐξ ἀπόψεως ἑσχατολογικῆς. Ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ παρεχομένη χάρις εἶναι ἐν συμβάν εἰς τὸ τέλος τῆς ἱστορίας ἅπαντες, ἐθνικοὶ καὶ Ἰουδαῖοι, ἠμάρτησαν καὶ ἅπαντες ἐσπευμένως πρέπει νὰ γίνουν μέτοχοι τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, τῆς ἐν ταῖς ἐσχάταις ταύταις ἡμέραις χορηγουμένης ἐν Χριστῷ. Εἰς τὰ δύο τελευταῖα κεφάλαια ἐξετάζονται «οἱ ἀγῶνες» τοῦ Παύλου ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ καὶ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κόσμῳ, καὶ «τὸ τέλος» τοῦ Ἁποστόλου.

Τὸ ἔργον ἔχει γραφῆ διατηρουμένου τοῦ μέτρου, εἰς τίνα δὲ σημεῖα ἴσως μετὰ ἱκανῆς συντηρητικότητος. Χαρακτηριστικὴ ἰδιαιτέρας εἶναι ἡ κατὰ τῶν ὑπερβολῶν τῆς θρησκευολογικῆς σχολῆς ἀσκουμένη πολεμικὴ. Εἶναι ἐκ τῶν καλλιτέρων περὶ τοῦ Παύλου καθόλου ἔργων τῶν δημοσιευθέντων κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν.

Σ. ΑΓΟΥΡΙΑΗΣ